

Odrednice namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom

Radovanović, Hana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:351417>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

ODREDNICE NAMJERE ZA HRANJENJEM PRETEŽITO BILJNOM PREHRANOM

Diplomski rad

Hana Radovanović

Mentorica: prof. dr. sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2022.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 14.05.2022.

Hana Radovanović

Sadržaj

Uvod	1
<i>Prehrana, okoliš i zdravlje</i>	1
<i>Oblici biljne prehrane</i>	2
<i>Teorija planiranog ponašanja</i>	3
<i>Moralne norme</i>	6
<i>Rodne razlike u stavovima, moralnoj normi i namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom</i>	7
<i>Uloga ostalih sociodemografskih varijabli u odabiru hranjenja pretežito biljnom prehranom</i>	8
Cilj	9
Problemi i hipoteze	9
Metoda	10
<i>Postupak i sudionici</i>	10
<i>Mjerni instrumenti</i>	12
Rezultati	15
Rasprava	19
<i>Doprinosi, ograničenja i smjernice za buduća istraživanja</i>	22
Zaključak	24
Literatura	25
Prilozi	30

Odrednice namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom

Determinants of intent to eat a predominantly plant-based diet

Hana Radovanović

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja odnosi se na provjeru nekih pretpostavki teorije planiranog ponašanja u kontekstu odabira pretežito biljne prehrane. Budući da je, prema ovoj teoriji, namjera najbolji prediktor stvarnog ponašanja, iz praktičnih je razloga upravo namjera za hranjenjem pretežito biljnom prehranom uzeta kao središnji konstrukt, odnosno kriterij ovog istraživanja. Ispitan je i doprinos moralne norme, kao dodatnog prediktora u modelu, objašnjavanju varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Provedbom hijerarhijske regresijske analize u dva koraka ustanovljeno je kako su stavovi, subjektivna norma te percipirana bihevioralna kontrola značajni samostalni prediktori namjere, a zajedno objašnjavaju 69% varijance namjere. Dodavanjem moralnih normi u model, objašnjeno je dodatnih 10% varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, a moralne norme, uz stavove, pokazale su se najboljim samostalnim prediktorom. *T*-testovima su potvrđene rodne razlike u stavu, moralnoj normi i namjeri, i to tako da žene općenito pokazuju pozitivniji stav prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, imaju izraženiji unutarnji normativni pritisak, odnosno moralnu normu te pokazuju snažniju namjeru za odabirom pretežito biljne prehrane.

Ključne riječi: teorija planiranog ponašanja, pretežito biljna prehrana, moralna norma, rodne razlike

ABSTRACT

The aim of this research was to examine the assumptions of the theory of planned behavior in the context of choosing to eat a predominantly plant-based diet. Since, according to this theory, intention is the best predictor of actual behavior, for practical reasons, it is the intention to eat a predominantly plant-based diet that has been taken as the central construct, or criterion of this research. The aim was also to investigate whether the introduction of moral norms to the model, as a new predictor, contributes to explaining the variance of the intention to eat a predominantly plant-based diet. By conducting hierarchical regression analysis in two steps, it was established that attitudes, subjective norm and perceived behavioral control are significant independent predictors of intention, and together they explain 69% of variance of intention. By adding moral norms to the model, an additional 10% of the variance of the intention was explained, and moral norms, along with attitudes, proved to be the best independent predictor. *T*-tests confirmed gender differences in attitudes, moral norms and intentions to eat a predominantly plant-based diet, suggesting that women generally show a more positive attitude, more pronounced internal normative pressure and a stronger intention to choose a predominantly plant-based diet.

Keywords: Theory of planned behavior, plant-based diet, moral norm, gender differences

Uvod

Jedan od ciljeva socijalne psihologije jest razumjeti stavove i socijalne pritiske koji oblikuju ljudsko ponašanje te na temelju toga osmisliti i uvesti intervencije s ciljem usmjeravanja ljudi ka održivijim načinima života (Myers, 2003). Kada govorimo o održivosti, jedna od gorućih tema jest prehrana. Međutim, ta je tema često izostavljena iz psiholoških udžbenika i znanstvenih časopisa, osim kada se radi o poremećajima u prehrani (Rozin, 1996).

Osim što je prehrana jedan od najvažnijih mehanizama preživljavanja, ona je usko vezana i uz emocije i raspoloženje, budući da hranjenje predstavlja oblik nagrađujućeg ponašanja (Meule i sur. 2013). Hrana je jedan od najvećih izvora užitka u našim životima te je često središnji dio socijalnih događanja. Usko je vezana i uz religiju i kulturu, a osim toga, naš način prehrane odražava i naša individualna iskustva, stavove te moralne norme (Rozin, 1996). Uzevši u obzir centralnost prehrane u ljudskim životima, potrebno je detaljnije istražiti kako i zašto biramo što jedemo te koji su pokretači promjene načina prehrane.

Prehrana, okoliš i zdravlje

Neupitno je kako se trenutno suočavamo s ekološkom krizom na globalnoj razini. Izmjerene temperature na Zemlji više su no ikada, i to zbog pretjeranog nakupljanja stakleničkih plinova poput ugljikovog dioksida i metana u atmosferi (Rockström i sur., 2009). Staklenički plinovi su normalan dio naše atmosfere i služe za zadržavanje sunčevog zračenja u atmosferi, čime zagrijavaju Zemlju i čine ju pogodnom za život (Cassia i sur. 2018). Međutim, čovjek je svojim djelovanjem znatno povećao emisije stakleničkih plinova, naročito ugljikovog dioksida (CO₂), čime je uzrokovao pretjerano povećanje temperature Zemlje (Goudie, 2018). Povećane emisije CO₂ u atmosferi djelomično su produkt sve veće potrebe za hranom i sukladnog porasta prehrambene industrije (Rockström i sur., 2009). Od industrijske revolucije, emisije CO₂ povećale su se za 40%, a proizvodnja hrane odgovorna je za oko 25% ukupnih emisija CO₂ (Poore i Nemecek, 2018; Tilman i Clark, 2014). Dakle, proizvodnja hrane jest veliki pokretač klimatskih promjena, ali ne ostavljaju sve namirnice jednake ugljične otiske. Životinjski proizvodi, a posebice meso, ostavljaju najveći ugljični otisak, čak i kada se u obzir uzme hranjiva vrijednost namirnica

(Poore i Nemecek, 2018; Tilman i Clark, 2014). Prema podacima UN-ove organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO), polovica kopnene površine Zemlje (ne uključujući nepogodna područja poput ledenjaka i pustinja) koristi se za poljoprivredu. Od toga, gotovo 80% površine namijenjeno je mesnoj i mliječnoj industriji, uključujući i površine na kojima se uzgaja stočna hrana. Kako bi se osigurao prostor potreban za poljoprivredu, uništavaju se mnoga prirodna staništa i vegetacija koji su nam prijeko potrebni za očuvanje bioraznolikosti i regulaciju stakleničkih plinova u atmosferi (Lewis, 2006; Smith i sur., 2008).

Osim ekoloških prednosti, pretežito biljna prehrana ima i zdravstvene dobrobiti. Neka istraživanja pokazuju kako je hranjenje pretežito biljnom prehranom povezano sa smanjenim rizicima obolijevanja od kroničnih bolesti poput kardiovaskularnih i respiratornih poremećaja, pretilosti, dijabetesa, pa čak i nekih oblika karcinoma, što su vodeći uzroci smrti današnjeg doba (Song i sur. 2016; Tilman i Clark, 2014).

Oblici biljne prehrane

Pretežito biljna prehrana, za potrebe ovog istraživanja, definirana je kao prehrana koja se većinski bazira na namirnicama biljnog podrijetla, uključujući voće, povrće, žitarice, sjemenke i orašaste plodove, a u kojoj se pritom ograničava ili potpuno izbjegava konzumiranje životinjskih proizvoda, naročito mesa. Postoje razni oblici biljne i pretežito biljne prehrane, ovisno o namirnicama koje su uključene ili isključene iz nje (Tilman i Clark, 2014). Na primjer, veganska prehrana je isključivo biljna prehrana, a često podrazumijeva i određen način života u kojem se izbjegava korištenje ikakvih proizvoda (npr. kozmetike) koji su testirani na životinjama ili izrađeni od životinjskih sirovina. Nešto fleksibilniji oblik prehrane jest vegetarijanska prehrana u kojoj su isključeni mesni i riblji proizvodi, a uključeni mliječni proizvodi i jaja. Prehrana slična vegetarijanskoj, a koja dozvoljava konzumaciju ribljih proizvoda, naziva se pesketarijanskom prehranom. U pretežito biljne prehrane spada i takozvana mediteranska prehrana koja podrazumijeva umjerenu konzumaciju mesnih proizvoda (nekoliko puta mjesečno), uz redovitu konzumaciju plave ribe, svježeg voća i povrća, žitarica, složenih ugljikohidrata, te masti u obliku maslinovog ulja (Tuso i sur. 2013). Svi navedeni oblici prehrane, uz njihove ostale kombinacije, uključeni su u definiciju pretežito biljne prehrane koja je korištena u ovom istraživanju.

Teorija planiranog ponašanja

Ajzen (1991) je razvio jednu od danas najkorištenijih teorija kojima se pokušava razumjeti i predvidjeti ljudsko ponašanje, poznatu pod nazivom teorija planiranog ponašanja. Teorija planiranog ponašanja opisuje odrednice koje utječu na odluku osobe da se uključi u određeno ponašanje. Ova je teorija razvijena iz Fishbeinove i Ajzenove teorije razložne akcije prema kojoj snažnija namjera za nekim ponašanjem predviđa veću vjerojatnost izvođenja tog ponašanja. Namjera za ponašanjem opisuje snagu volje i odlučnost da se uloži trud u izvršavanje određenog ponašanja (Fishbein i Ajzen, 2011). Međutim, teorija razložne akcije podrazumijeva da je ponašanje pod potpunom voljnom kontrolom, što nije uvijek slučaj. Stoga je Ajzen (1991) proširio teoriju razložne akcije dodavši bihevioralnu kontrolu, uz namjeru za ponašanjem, kao prediktor stvarnog ponašanja.

Bihevioralna kontrola odnosi se na dostupnost prilika i resursa potrebnih za izvođenje određenog ponašanja (Ajzen, 2002). Iako je stvarna bihevioralna kontrola itekako važna za uspjeh u izvođenju nekog ponašanja, naša percepcija te kontrole zanimljiviji je psihološki konstrukt koji utječe na naše namjere i ponašanja, a može biti dobra zamjena za mjeru stvarne bihevioralne kontrole ukoliko je realistična, odnosno ukoliko je pojedinačeva percepcija kontrole relativno točna (Ajzen, 1991). Percipirana bihevioralna kontrola može se usporediti s Bandurinim (1982) konstruktom samoefikasnosti, koji se odnosi na naše vjerovanje u vlastitu sposobnost snalaženja u situaciji i postizanja željenog cilja. Smatra se da percipirana bihevioralna kontrola odražava i pojedinačeva prethodna iskustva te percipirane prepreke na putu ka izvršavanju nekog ponašanja (Ajzen, 1991). Dakle, prema teoriji planiranog ponašanja, uspjeh u izvršavanju određenog ponašanja ovisi o stupnju percipirane bihevioralne kontrole te jačini namjere za izvršavanjem tog ponašanja (Ajzen, 1991).

Prema teoriji planiranog ponašanja, namjera za ponašanjem može se predvidjeti trima nezavisnim faktorima: stavom prema tom ponašanju, subjektivnom normom te percipiranom bihevioralnom kontrolom (Ajzen, 1991). Stupanj u kojem pojedinac pozitivno ili negativno evaluira neko ponašanje određuje njegov stav prema tom ponašanju. Percipirani socijalni pritisci i očekivanja vezana za izvršavanje dotičnog ponašanja čine subjektivnu normu. Percipirana izvedivost nekog ponašanja čini percipiranu bihevioralnu kontrolu. Što je stav prema nekom ponašanju pozitivniji, subjektivna norma povoljnija i percipirana bihevioralna kontrola veća,

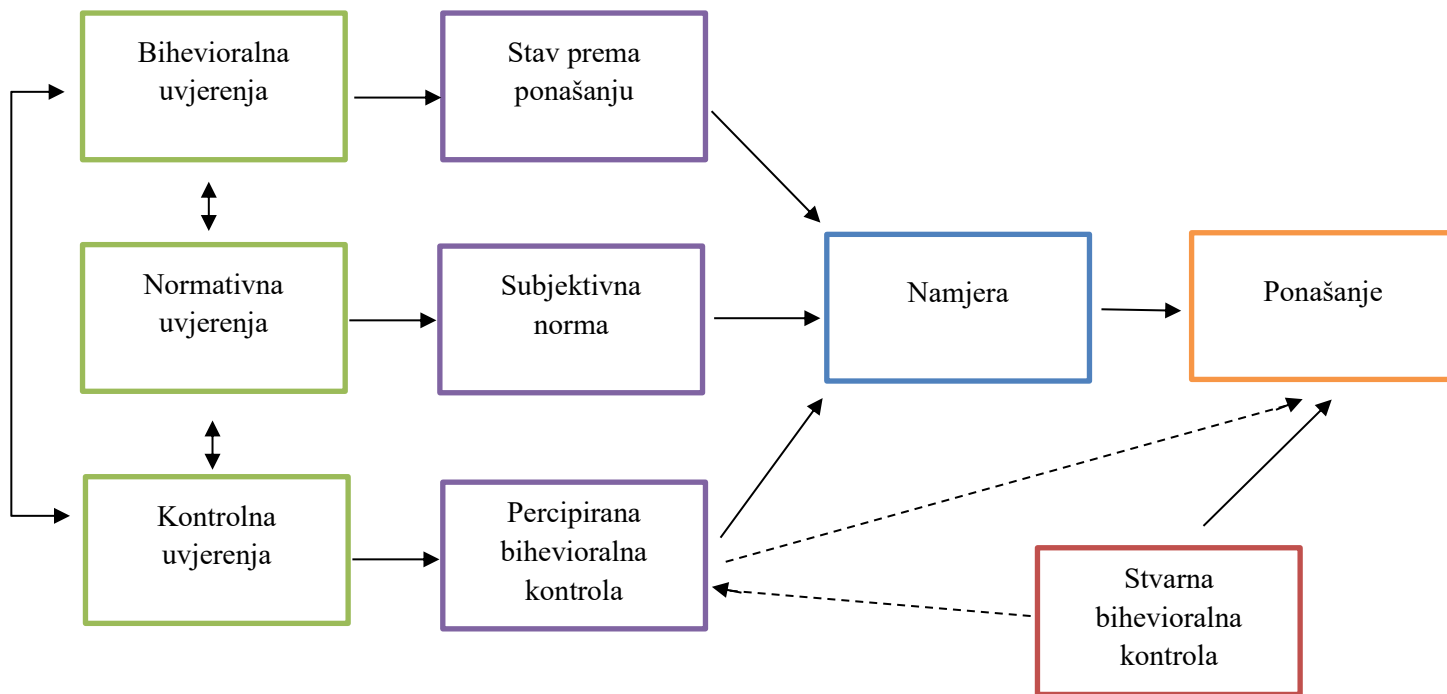
namjera za izvođenjem tog ponašanja, prema teoriji planiranog ponašanja, trebala bi biti jača (Ajzen, 2006). Teorija planiranog ponašanja može se primijeniti na razna voljna ponašanja, a ovisno o konkretnom ponašanju, različite odrednice mogu imati različite udjele u objašnjavanju i predviđanju namjere (Ajzen, 1991).

Antecedenti stavova, subjektivnih normi i percipirane bihevioralne kontrole su, prema ovoj teoriji, bihevioralna, normativna i kontrolna uvjerenja (Ajzen, 1991). Na Slici 1 prikazani su odnosi konstrukata unutar teorije planiranog ponašanja. Prema Fishbeinovom i Ajzenovom modelu očekivanih vrijednosti, ljudi formiraju stav o nekom ponašanju na temelju salijentnih uvjerenja koja imaju o istom. Ponašanju dajemo pozitivne ili negativne attribute ovisno o očekivanom ishodu tog ponašanja, a, ovisno o vjerojatnosti pojedinog ishoda, na temelju toga formiramo stavove. Dakle, izgradit ćemo pozitivan stav o ponašanju za koje vjerujemo da donosi poželjne posljedice, a negativan stav o onom za koje vjerujemo da donosi nepoželjne posljedice i to ovisno o tome s kojom vjerojatnošću predviđamo da će se određeni ishod dogoditi (Ajzen, 1991). Normativna uvjerenja odnose se na procjenu vjerojatnosti da će značajni drugi podržati ili ne podržati određeno ponašanje. Ta uvjerenja o očekivanjima drugih, zajedno sa motivacijom za „pokoravanjem“ tim očekivanjima, tvore subjektivnu normu (Ajzen, 1991). Kontrolna uvjerenja odnose se na percipirano prisustvo ili odsustvo resursa i prilika, a uvjetovana su prethodnim iskustvima, informacijama koje imamo o određenom ponašanju te ostalim faktorima koji bi mogli olakšati ili otežati izvođenje određenog ponašanja. Što pojedinac vjeruje da ima više resursa i što manje prepreka očekuje, to će njegova percipirana bihevioralna kontrola biti veća (Ajzen, 1991).

Važnost sociodemografskih varijabli je također prepoznata teorijom planiranog ponašanja. Ova teorija gleda na varijable poput spola, dobi, rase, religije, obrazovanja i socioekonomskog statusa, kao i na ličnost, inteligenciju, životne vrijednosti i emocije kao na pozadinske faktore koji oblikuju bihevioralna, normativna i kontrolna uvjerenja (Ajzen, 2015). Stoga, u ovom istraživanju, sociodemografske varijable nisu posebno uključivane u model teorije planiranog ponašanja, već su rodne razlike u pojedinim konstruktima ispitane izvan modela teorije planiranog ponašanja.

Slika 1

Odnos konstrukata unutar teorije planiranog ponašanja (Ajzen, 2006).

Teorija planiranog ponašanja je, radi svoje široke primjenjivosti, često testirana u raznim kontekstima te je dobila snažne empirijske potvrde. Prema rezultatima meta-analize Armitagea i Connera (2001), koja je obuhvatila 185 nezavisnih istraživanja, teorijom planiranog ponašanja može se objasniti 27% varijance stvarnog ponašanja te 39% varijance namjere za ponašanjem. Međutim, ta je meta-analiza obuhvaćala istraživanja koja su se bavila raznim, možda i nepovezanim ponašanjima. Kada se u obzir uzmu samo ponašanja povezana sa zdravljem, teorija objašnjava u prosjeku 34% varijance stvarnog ponašanja te 41% varijance namjere za ponašanjem (Godin i Kok, 1996). Kada se, iz toga, u obzir uzmu samo ponašanja vezana uz prehranu, količina objašnjene varijance namjere je nešto niža i iznosi 32% (Godin i Kok, 1996). Novija meta-analiza McEachana i sur. (2011) koja je uključivala 30 istraživanja vezanih konkretno uz ponašanja u prehrani pokazala je da je teorija planiranog ponašanja ipak nešto uspješnija u objašnjavanju namjere (50.3% objašnjene varijance), ali manje uspješna u objašnjavanju stvarnog ponašanja (21.2% objašnjene varijance). Harland i suradnici (1999) ispitivali su efikasnost teorije planiranog

ponašanja u kontekstu pro-okolišnih ponašanja, uključujući smanjenje konzumacije mesa. U njihovom je istraživanju kombinacija stava, subjektivne norme i percipirane bihevioralne kontrole objasnila 47% varijance namjere za smanjenjem konzumacije mesa.

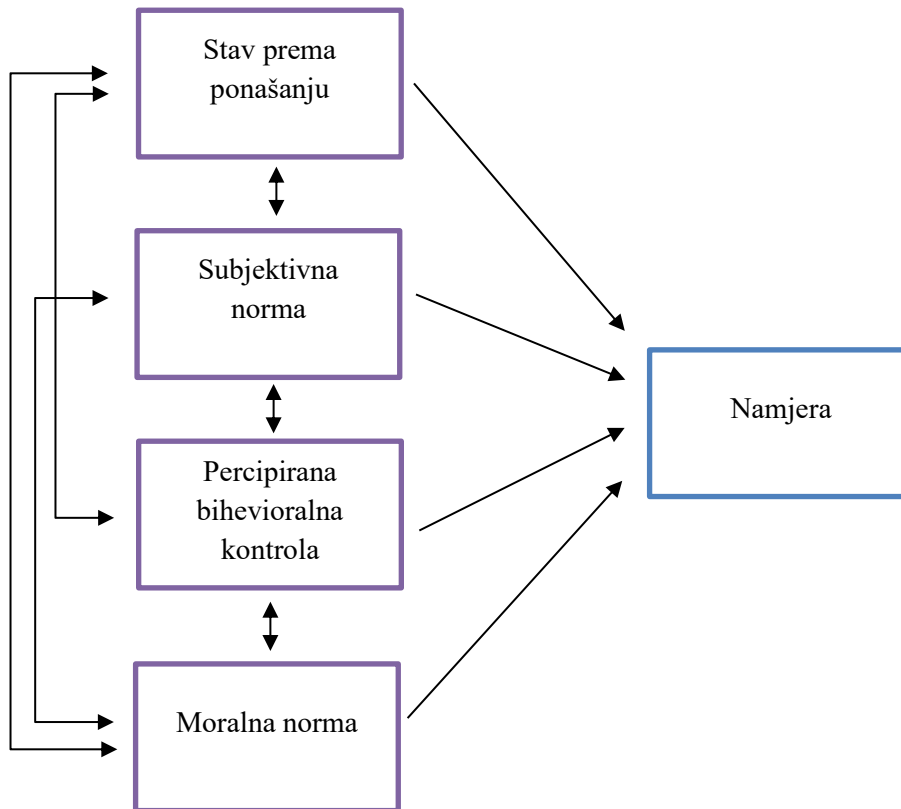
Moralne norme

Ovisno o kojem ciljnom ponašanju se radi, ponekad je potrebno, osim vanjskih, socijalnih pritisaka, razmotriti i one unutarnje, odnosno osjećaje moralne obveze za izvršavanjem ili odbijanjem izvršavanja nekog ponašanja (Gorsuch i sur, 1983). Neka su istraživanja pokazala kako je u moralno upitnim situacijama moralna norma snažniji samostalni prediktor namjere od originalnih konstrukata teorije planiranog ponašanja te kako značajno doprinosi količini ukupne objašnjene varijance te namjere (Beck i Ajzen, 1991; Gorsuch i Ortberg, 1983; Schwartz i Tessler, 1972). Većina se tih istraživanja bavila ponašanjima poput krađe, varanja i laganja, ali i pro-okolišna ponašanja, kao što je recikliranje ili hranjenje pretežito biljnom prehranom, također imaju moralnu komponentu (Harland i sur. 1999; Turaga i sur. 2010). U istraživanju Harlanda i suradnika (1999), uvođenje moralne norme u model objasnilo je dodatnih 10% varijance namjere za smanjenjem konzumacije mesa, čime se količina objašnjene varijance podigla na 57%. U tom se istraživanju također pokazalo kako su stav i moralna norma najbolji samostalni prediktori namjere za smanjenjem konzumacije mesa.

Postoje i druge, takozvane moralne teorije, kao što je teorija aktiviranja normi, koje se koriste za objašnjavanje pro-okolišnog ponašanja (Turaga i sur. 2010). Međutim, istraživanje Faletara (2018) pokazalo je kako teorija planiranog ponašanja bolje objašnjava pro-okolišna ponašanja od teorije aktiviranja normi. Na Slici 2 je prikazan odnos varijabli proširenog modela teorije planiranog ponašanja, korištenog u ovom istraživanju.

Slika 2

Sažeti prikaz proširene teorije planiranog ponašanja

Rodne razlike u stavovima, moralnoj normi i namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom

Rezultati istraživanja dosljedno pokazuju kako se muškarci i žene razlikuju u stavovima prema konzumaciji životinjskih proizvoda, a posebice crvenog mesa (Spinelli i sur, 2020). Prema Fürstu (1994), muškarci više potvrđuju svoj identitet kroz hranu koju jedu, dok žene više potvrđuju svoj identitet kroz hranu koju ne jedu (Kubberød i sur., 2002). To je u skladu s nalazima drugih istraživanja prema kojima se jedenje mesa povezuje sa maskulinim osobinama poput moći, dominacije i virilnosti (Ruby i Heine, 2011). Muškarci češće smatraju kako zdrava prehrana uvijek podrazumijeva konzumaciju mesa (Breadsworth i sur. 2002). Također se pokazuje kako žene češće iskazuju gađenje prema izgledu i okusu mesa te izjavljuju kako ga teško probavljaju (Kubberød i sur., 2002). Osim toga, žene imaju dosljedno pozitivnije stavove prema vegetarijancima i biljnoj

prehrani općenito te su otvorenije prema prelasku na takav oblik prehrane (Judge i Wilson, 2019; Rosenfeld i Tomiyama, 2021).

Također, prilikom donošenja odluka vezanih za prehranu, žene češće razmišljaju o dobrobiti životinja i ekološkim pitanjima nego muškarci (Breadsworth i sur. 2002; Lea i Worsley, 2003; Ruby, 2012). Žene pokazuju veću tendenciju zagovaranju proizvodnje hrane koja minimizira životinjsku patnju te kupovanju namirnica koje su proizvedene na održive načine (Breadsworth i sur. 2002; Kruse, 1999). U skladu s time, Flynn i suradnici (1994) pokazali su kako muškarci općenito percipiraju rizike za okoliš manjima nego što to čine žene te kako je njihov skepticizam vezan uz hranjenje biljnom prehranom znatno veći nego u žena.

S obzirom na prethodno navedene nalaze, nije neobična činjenica da žene, naročito u zapadnim zemljama, iskazuju snažniju namjeru za prelaskom na pretežito biljnu prehranu te češće stvarno i smanjuju konzumaciju mesa te postaju vegetarijanke i veganke (Ruby, 2012).

Uloga ostalih sociodemografskih varijabli u odabiru hranjenja pretežito biljnom prehranom

Prema istraživanju Rimala (2002) na američkom uzorku, dob je pozitivno povezana s preferencijom pretežito biljnih obroka te negativno povezana s konzumacijom crvenog mesa. I istraživanje Gossarda i Yorka (2003) je pokazalo kako se s dobi smanjuje konzumacija mesnih proizvoda. Međutim, istraživanje na švicarskom uzorku pokazuje kako su mlađi pripadnici populacije obično otvoreniji prema konzumaciji raznih zamjena za meso (Siegrist i Hartmann, 2019).

Također se pokazuje kako su razina obrazovanja, kao i razina prihoda, pozitivno povezani s izbjegavanjem konzumacije mesa (Fraser i sur., 2000; Rimal, 2002). Gossard i York (2003) su pokazali kako pripadnici radničke klase konzumiraju više mesnih proizvoda nego ljudi koji se bave uslužnim i profesionalnim zanimanjima.

U istraživanju Gossarda i Yorka (2003) i rasna pripadnost se pokazala značajnim prediktorom količine konzumiranog mesa. Naime, dobiveno je kako pripadnici bijele rase u prosjeku konzumiraju značajno manje mesnih proizvoda od pripadnika crne i žute rase.

Cilj

Cilj ovog istraživanja jest identificirati odrednice teorije planiranog ponašanja koje najbolje predviđaju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Osim ispitivanja pretpostavki originalne teorije planiranog ponašanja, cilj je bio i ispitati doprinos moralnih normi, kao dodatnog prediktora u modelu, u objašnjavanju varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom te ispitati postojanje rodni razlika u nekim od mjerenih konstrukata.

Problemi i hipoteze

Problem 1: Ispitati mogućnost predikcije namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom originalnim konceptima teorije planiranog ponašanja, odnosno stavom prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, subjektivnom normom i percipiranom bihevioralnom kontrolom.

Hipoteza 1: Stav prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, subjektivna norma i percipirana bihevioralna kontrola objasnit će značajni udio varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Sve tri varijable bit će statistički značajni prediktori i to tako da će pozitivniji stav, povoljnija subjektivna norma, odnosno veći vanjski normativni pritisak i veća percipirana bihevioralna kontrola predvidjeti jaču namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom.

Problem 2: Ispitati pridonosi li moralna norma objašnjavanju varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, povrh stava, subjektivne norme i percipirane bihevioralne kontrole.

Hipoteza 2: Moralna norma će imati statistički značajan samostalni doprinos objašnjavanju varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, povrh stava, subjektivne norme i percipirane bihevioralne kontrole. Povoljnija moralna norma, odnosno snažniji unutarnji normativni pritisak bit će povezan s jačom namjerom za hranjenjem pretežito biljnom prehranom.

Problem 3: Ispitati razlikuju li se muškarci i žene u stavu prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, moralnoj normi te namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom.

Hipoteza 3.1: Postojat će statistički značajna razlika između muškaraca i žena u stavu prema hranjenju pretežito biljnom prehranom i to tako da će žene općenito imati pozitivniji stav.

Hipoteza 3.2: Moralna norma ili unutarnji normativni pritisak za hranjenjem pretežito biljnom prehranom bit će statistički značajno snažniji kod žena nego kod muškaraca.

Hipoteza 3.3: Postojat će statistički značajna razlika između muškaraca i žena u namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom i to tako da će žene općenito imati snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom.

Metoda

Postupak i sudionici

Istraživanje je provedeno online upitnikom putem platforme LimeSurvey, a podaci su prikupljeni tijekom travnja 2022. godine. Poveznica na upitnik podijeljena je na raznim društvenim mrežama te se širila metodom snježne grude, a upitniku je mogao pristupiti svatko, neovisno o sociodemografskim karakteristikama i prehrambenim navikama. To uzorak čini prigodnim, a ovaj je način prikupljanja sudionika odabran kako bi se zahvatio što heterogeniji uzorak budući da nam je, s obzirom na cilj istraživanja, bila potrebna što šira distribucija svih mjerenih varijabli. Ispunjavanje upitnika trajalo je otprilike 10 minuta, bilo je anonimno, a sudionici su mogli odustati u bilo kojem trenutku.

Ispunjavanju upitnika pristupio je ukupno 791 sudionik, od čega je 539 sudionika upitnik ispunilo do kraja. Naknadno je iz analize isključeno još njih 42 radi preskakanja većine čestica ili preskakanja nekih ključnih čestica. Naime, kako će biti navedeno naknadno pri opisivanju mjernog instrumenta, ukupni rezultat na skali subjektivne norme računao se na način koji zahtjeva odgovor na svaku česticu iz te skale, te su stoga iz analize izbačeni oni sudionici koji nisu odgovorili na neku od tih čestica. Vizualnom inspekcijom utvrđeno je kako su neodgovorene čestice nasumične te kako nije postojao neki sustavni razlog za njihovo preskakanje. U konačnom uzorku od 497 sudionika, 74.6% čine žene, a 22.3% muškarci, dok je 15 sudionika ostalo neizjašnjeno po pitanju spola. Prosječna dob sudionika ovog istraživanja bila je 35.87 godina ($SD = 13.92$), a kretala se u rasponu od 16 do 80 godina. Distribucija ispitanika po dobi je pozitivno asimetrična, a vidljiva je

u Prilogu A. Podaci o socioekonomskom statusu, obrazovanju i trenutnim prehrabnim navikama sudionika vidljivi su u Tablici 1.

Tablica 1

Prikaz raspodjele sudionika u kategorije ostalih sociodemografskih varijabli (N = 497).

Varijabla	Kategorija	N	%
Stupanj obrazovanja	Osnovna škola ili niže	4	0.8
	Srednja škola	126	25.4
	Viša škola	31	6.2
	Preddiplomski studij	89	17.9
	Diplomski studij	195	39.2
	Poslijediplomski studij (specijalizacija, magisterij, doktorat)	50	10.1
Socioekonomski status	Daleko ispodprosječan	2	0.4
	Ispodprosječan	37	7.4
	Prosječan	319	64.2
	Iznadprosječan	132	26.6
	Visoko iznadprosječan	6	1.2
Trenutni oblik prehrane	Pretežito životinjska prehrana	46	9.3
	Podjednako životinjska i biljna prehrana	210	42.3
	Pretežito biljna prehrana	73	14.7
	Pesketarijanska prehrana	19	3.8
	Vegetarijanska prehrana	64	12.9
	Veganska prehrana	79	15.9
	Ostalo	6	1.2

Legenda: N – ukupan broj sudionika u pojedinoj kategoriji; % – postotak sudionika u pojedinoj kategoriji

Mjerni instrumenti

Ajzen (2002) je sastavio smjernice za konstrukciju upitnika namijenjenog za ispitivanje konstrukata iz njegove teorije planiranog ponašanja, uključujući stav, subjektivnu normu, percipiranu bihevioralnu kontrolu te namjeru za određenim ponašanjem. Međutim, budući da konstrukcija takvog upitnika zahtjeva provođenje predistraživanja, čestice za ovaj upitnik preuzete su većinski iz istraživanja Bosnjaka i suradnika (2005). Ovi autori su testirali proširenu teoriju planiranog ponašanja te su stoga, osim originalnih konstrukata, ispitivali i moralnu obvezu (u ovom istraživanju moralna norma), što je slučaj i u našem istraživanju. Međutim, ciljno ponašanje u istraživanju Bosnjaka i suradnika razlikuje se od ciljnog ponašanja u našem istraživanju, pa su stoga čestice morale biti prilagođene kako bi odgovarale našem ciljnom ponašanju te prevedene na hrvatski jezik. Prema Ajzenu (2002), čestice na svim skalama trebale bi biti vezane za isto ciljno ponašanje koje je, u slučaju ovog istraživanja, definirano kao hranjenje pretežito biljnom prehranom. Na početku upitnika definirano je što se točno podrazumijeva pod terminom *pretežito biljna prehrana*.

1) Stav prema hranjenju pretežito biljnom prehranom

Stav prema hranjenju pretežito biljnom prehranom mjeran je skalom semantičkog diferencijala koja se sastojala od 8 čestica, odnosno 8 parova pridjeva. Rečenica na koju se pridjevi odnose glasila je: "*Hranjenje pretežito biljnom prehranom za mene je...*". Sudionici su na skali sa 7 točaka između dva suprotna pridjeva trebali odabrati onu koja najbolje opisuje njihov stav prema ciljnom ponašanju. Parovi pridjeva preuzeti iz upitnika Bosnjaka i suradnika (2005) glasila su: *loše-dobro*, *pozitivno-negativno*, *ugodno-neugodno*, *dosadno-zanimljivo*, *neprivlačno-privlačno* te *nagrađujuće-kažnjavajuće*. Još dva para pridjeva (*nevažno-važno* i *korisno-štetno*) dodana su u skalu po uzoru na upitnik Faletara (2018) čije ciljno ponašanje (kupnja ekološkog povrća) je sličnije našem, a ti su se pridjevi smatrali relevantnima za ispitivanje stava o hranjenju pretežito biljnom prehranom. Nakon obrnutog bodovanja određenih čestica, provedena je faktorska analiza na tih 8 čestica kojom je potvrđeno da se u njihovoj pozadini nalazi samo jedan latentni faktor. Na temelju toga možemo reći da je opravdano računati ukupni rezultat kao aritmetičku sredinu svih vrijednosti. Konačan teorijski raspon ove skale je od 1 do 7, pri čemu veći rezultat ukazuje na pozitivniji stav. Određeni broj sudionika nije dao odgovor na jednu ili dvije čestice iz ove skale,

pa je njihov ukupni rezultat na skali stava računat kao aritmetička sredina preostalih vrijednosti. Cronbachov alfa originalne skale iz upitnika Bosnjaka i suradnika (2005) iznosio je 0.87, dok je naš iznosio 0.92.

2) *Subjektivna norma*

Skala subjektivne norme konstruirana je po uzoru na skalu Faletara (2018), uz neke preinake. Naime, prva skupina čestica (njih 5) mjerila je koliko sudioniku važni ljudi (obitelj, prijatelji, kolege, partneri i mediji) smatraju da bi se sudionik trebao upuštati u ciljno ponašanje, odnosno hraniti pretežito biljnom prehranom. Primjer takve čestice jest „*Moja obitelj misli da bih se trebao/la hraniti pretežito biljnom prehranom.*“. Druga skupina čestica (njih 4) mjerila je koliko se ti isti, sudionicima važni ljudi, sami upuštaju u ciljno ponašanje. Primjer takve čestice glasi „*Moji bliski prijatelji se hrane pretežito biljnom prehranom.*“. Treća skupina čestica (njih 5) mjerila je koliko važnost sudionici daju mišljenjima njima bliskih ljudi. Primjer takve čestice glasi „*Važno mi je da moja prehrana bude u skladu s mišljenjem mog partnera/ moje partnerice.*“. Sudionici su trebali naznačiti stupanj slaganja sa svakom česticom na skali Likertovog tipa od 7 točaka, pri čemu 1 znači *uopće se ne slažem*, 4 znači *niti se slažem niti se ne slažem*, a 7 znači *u potpunosti se slažem*. Ukupni rezultat se formirao zbrajanjem rezultata pripadajućih čestica iz prve i druge skupine te množenjem tog zbroja sa pripadajućom česticom iz treće skupine (npr. Zbroj rezultata na čestici „*Moja obitelj misli da bih se trebao/la hraniti pretežito biljnom prehranom.*“ i rezultata na čestici „*Moja obitelj se hrani pretežito biljnom prehranom.*“ pomnožen sa rezultatom na čestici „*Važno mi je da moja prehrana bude u skladu s mišljenjem moje obitelji.*“). Na taj su se način bihevioralne norme važnih ljudi ponderirale sa značajem koji im sudionici pridaju. Zatim su se umnošci za sve kategorije važnih ljudi uprosječili kako bi se formirao ukupni rezultat subjektivne norme. Konačan teorijski raspon ove skale je od 0 do 98, pri čemu veći rezultat ukazuje na povoljniju subjektivnu normu, odnosno jači vanjski normativni pritisak za izvođenjem ciljnog ponašanja. Cronbachov alfa ove skale iznosio je 0.87.

3) *Percipirana bihevioralna kontrola*

Skala percipirane bihevioralne kontrole sastojala se od 5 čestica prilagođenih iz upitnika Bosnjaka i suradnika (2005). Primjer takve čestice jest: „*Imam potpunu slobodu u odlučivanju o tome hoću li se hraniti pretežito biljnom prehranom.*“. Sudionici su trebali izraziti svoj stupanj

slaganja sa svakom česticom na skali Likertovog tipa od 1 (*uopće se ne slažem*) do 7 (*u potpunosti se slažem*). Na prikupljenim je podacima dokazano postojanje dvofaktorske strukture na skali percipirane bihevioralne kontrole, što je u skladu s nalazima prethodnih istraživanja, prema kojima postoji razlika između dva tipa kontrole: samoefikasnosti i kontrolabilnosti (Ajzen, 2002). Prema Ajzenovom hijerarhijskom modelu percipirane bihevioralne kontrole, samoefikasnost i kontrolabilnost su dvije odvojene komponente koje se mjere različitim česticama, ali zajedno tvore mjeru percipirane bihevioralne kontrole te je stoga ukupni rezultat na ovoj skali opravdano računati kao aritmetičku sredinu svih odgovora (Ajzen, 2002). Veći ukupni rezultat označuje snažniju percepciju kontrole nad ciljnim ponašanjem. Cronbachov alfa originalne skale iz upitnika Bosnjaka i sur. (2005) iznosio je 0.81, dok je naš iznosio 0.79.

4) *Moralna norma*

Moralna norma inicijalno je mjerena sa 4 čestice prilagođene iz upitnika Bosnjaka i suradnika (2005), ali je naknadno jedna čestica izbačena iz analize. Radi se o čestici koja glasi „*Moja odluka o (ne)hranjenju pretežito biljnom prehranom je u potpunosti usklađena s mojim moralnim uvjerenjima.*“. Odgovor na ovu česticu može imati različito značenje različitim sudionicima i najmanje korelira sa ostalim česticama i ostalim povezanim konstruktima te je stoga analiza provedena samo na preostale 3 čestice (npr. „*Osjećam moralnu obvezu da se hranim pretežito biljnom prehranom.*“). Kao i na ostalim skalama, sudionici su trebali naznačiti svoj stupanj slaganja sa svakom česticom od 1 (*uopće se ne slažem*) do 7 (*u potpunosti se slažem*). Faktorskom analizom preostalih triju čestica potvrđen je jedan latentni faktor, a ukupni rezultat na ovoj skali izražen je kao aritmetička sredina svih vrijednosti, pri čemu veći rezultat upućuje na snažniju moralnu obvezu, odnosno jači unutarnji normativni pritisak za izvođenjem ciljnog ponašanja. Cronbachov alfa iznosio je 0.90, dok je isti u originalnoj skali Bosnjaka i suradnika (2005) iznosio 0.69.

5) *Namjera za hranjenjem pretežito biljnom prehranom*

Skala namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom također je preuzeta od Bosnjaka i suradnika (2005), a sastojala se od 6 tvrdnji (npr. „*Planiram se hraniti pretežito biljnom prehranom.*“) s kojima su sudionici trebali izraziti slaganje na skali od 1 (*uopće se ne slažem*) do 7 (*u potpunosti se slažem*). Faktorskom analizom prikupljenih podataka potvrđen je jedan latentni

faktor, pa je ukupni rezultat izražen kao aritmetička sredina svih odgovora, pri čemu veći rezultat označava snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Cronbachov alfa ove skale iznosio je 0.99, dok je isti u originalnoj skali Bosnjaka i suradnika (2005) iznosio 0.92.

6) Sociodemografski podaci

Na kraju upitnika, sudionicima su postavljena pitanja o njihovom spolu, dobi, obrazovanju, socioekonomskom statusu te trenutnim prehrabnim navikama i preferencijama.

Rezultati

Najprije je testirana normalnost distribucija svih varijabli na kojima će se vršiti analize. Kao što je vidljivo iz Tablice 2, Kolmogorov-Smirnovljevi testovi svih varijabli statistički su značajni, što ukazuje na distribucije rezultata koje značajno odstupaju od normalne. Kada se uzme u obzir priroda konstrukata koji su mjereni (npr. stav), za očekivati je da rezultati neće biti normalno distribuirani, već da će sudionici težiti jednom od polova. Ipak, neki autori smatraju kako je opravdano koristiti parametrijske postupke čak i kada uvjet normalnosti distribucije nije zadovoljen, ukoliko u interpretaciju uključimo i neke druge indikatore normalnosti kao što su koeficijenti asimetričnosti (eng. *Skewness*) i spljoštenosti (eng. *Kurtosis*) distribucije (Kline, 2015). Prema Kline (2015), ukoliko je vrijednost koeficijenta asimetričnosti manja od 3, a spljoštenosti manja od 10, distribucija se može smatrati „prihvatljivo nenormalnom“. Također, ukoliko imamo dovoljno veliki uzorak (> 25 sudionika u svakoj skupini u slučaju računanja *t*-testa za nezavisne uzorke), ukoliko nema ekstremnih rezultata, te ukoliko distribucije nisu jako izobličene, vršenje parametrijskih postupaka nad kontinuiranim varijablama može biti opravdano (Le Cessie i sur., 2020). Budući da su svi izračunati koeficijenti asimetričnosti manji od 3 te gotovo svi izračunati koeficijenti spljoštenosti manji od 10 (kako je vidljivo u Tablici 2), a pritom imamo relativno velik broj ispitanika ($N = 497$) među kojima nema ekstremnih rezultata, odlučili smo se za provođenje parametrijskih statističkih postupaka.

Tablica 2*Prikaz deskriptivnih podataka ispitivanih varijabli (N = 497).*

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>K-S</i>	<i>p_{K-S}</i>	<i>Asimetričnost</i>	<i>Spljoštenost</i>
Stav	5.42	1.44	.14	<.001	-0.54	-.76
Subjektivna norma	11.26	10.70	.19	<.001	2.71	10.75
Percipirana bihevioralna kontrola	5.72	1.17	.14	<.001	-0.84	0.22
Moralna norma	4.69	1.98	.13	<.001	-0.35	-1.17
Namjera	4.83	2.15	.16	<.001	-0.59	-1.10

Legenda: *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *K-S* – vrijednost Kolmogorov-Smirnov testa; *p_{K-S}* – stupanj značajnosti Kolmogorov-Smirnov testa

U Tablici 3 prikazani su izračuni Pearsonovih koeficijenata korelacije svih mjerenih varijabli. Namjera za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, kao kriterijska varijabla u ovom istraživanju, pozitivno i statistički značajno korelira sa svim varijablama iz teorije planiranog ponašanja. Dakle, oni sudionici koji pokazuju veću namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom imaju i pozitivniji stav prema tom ponašanju ($r(495) = .81, p < .01$), osjećaju veći poticaj okoline da se hrane pretežito biljnom prehranom ($r(495) = .25, p < .01$), osjećaju da imaju više kontrole prilikom odlučivanja o vlastitoj prehrani ($r(495) = .57, p < .01$) te imaju izraženiju moralnu obvezu da se hrane pretežito biljnom prehranom ($r(495) = .81, p < .01$). Korelacija namjere sa spolom pokazala se negativnom i statistički značajnom, što znači da su sudionici s jačom namjerom za hranjenjem pretežito biljnom prehranom češće ženskog roda ($r(495) = -.36, p < .01$). Budući da se distribucije rezultata ipak razlikuju od normalne, izračunati su i Spearmanovi koeficijenti korelacije, a rezultati su prikazani u Prilogu B i u skladu su s rezultatima dobivenim parametrijskim postupcima.

Tablica 3

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između varijabli korištenih u istraživanju (N = 497).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Stav	1					
2. Subjektivna norma	.17**	1				
3. Percipirana bihevioralna kontrola	.53**	.07	1			
4. Moralna norma	.70**	.23**	.47**	1		
5. Spol	-.38**	-.02	-.24**	-.38**	1	
6. Namjera	.81**	.25**	.57**	.81**	-.36**	1

Legenda: ** – $p < .01$; rod kodiran kao $\bar{Z} = 1$, $M = 2$

Prije provedbe hijerarhijske regresijske analize, kojom ćemo testirati hipoteze 1 i 2, potrebno je razmotriti uvjete za njenu provedbu. Analizom korelacijske matrice u Tablici 3, utvrđeno je kako ni jedna kombinacija prediktora nema korelaciju veću od .80, što ukazuje da nema slučajeva kolinearnosti. To je potvrđeno i razmatranjem *VIF* (< 2.20) i *tolerance* (> 0.46) indikatora. Nadalje, uvjet nezavisnosti reziduala zadovoljen je, budući da rezultat Durbin-Watson testa iznosi 2.04. Sljedeći preduvjet za provedbu regresijske analize jest da je varijanca reziduala konstantna, odnosno da postoji homoscedasticitet, što je i potvrđeno razmatranjem dijagrama raspršenja. Vrijednosti Cookove distance nisu prelazile 1, što ukazuje na to da u našem uzorku nije bilo značajnih ekstremnih rezultata koji su mogli utjecati na rezultate. Posljednji uvjet za provedbu hijerarhijske regresije jest da su reziduali normalno distribuirani, što u našem uzorku nije slučaj budući da je vrijednost Kolmogorov-Smirnov testa značajna ($p < .001$). Međutim, budući da se radi o vrlo strogom testu, a pogledom na grafički prikaz frekvencija reziduala u Prilogu C vidljivo je kako distribucija nalikuje normalnoj, provedba hijerarhijske regresijske analize smatra se opravdanom.

Hijerarhijska regresijska analiza provedena je u dva koraka. U prvom su koraku, kao prediktori, uključene varijable iz originalne teorije planiranog ponašanja, odnosno stav prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, subjektivna norma te percipirana bihevioralna kontrola. Takvim je modelom objašnjeno ukupno 69% varijance kriterija, odnosno namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom ($F(3, 493) = 363.55$; $p < .01$). Sva tri prediktora imala su statistički

značajan samostalan doprinos objašnjavanju varijance kriterija. Kao što je vidljivo u Tablici 4, najveći samostalni doprinos u ovom modelu imao je stav ($\beta = .68$), zatim percipirana bihevioralna kontrola ($\beta = .19$) te subjektivna norma ($\beta = .12$). U drugom je koraku uključena još moralna norma te je takav model objasnio ukupno 79% varijance kriterija ($F(4, 492) = 452.70$; $p < .01$). Uvođenjem moralne norme kao dodatnog prediktora objašnjeno je dodatnih 10% varijance u kriteriju, što je statistički značajno ($F(1, 492) = 224.87$; $p < .01$). I u drugom modelu, stav ($\beta = .41$), subjektivna norma ($\beta = .06$) i percipirana bihevioralna kontrola ($\beta = .13$) zadržali su značajne samostalne doprinose, a moralna norma, kao dodani prediktor imala je najveći samostalni doprinos ($\beta = .45$).

Tablica 4

Rezultati hijerarhijske regresijske analize za kriterij namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom (N = 497).

	β_{M1}	β_{M2}
Stav	.68**	.41**
Subjektivna norma	.12**	.06**
Percipirana bihevioralna kontrola	.19**	.13**
Moralna norma		.45**
R^2 (R^2_{adj})	.69 (.69)	.79 (.79)
F	363.55	452.70
p	<.01	<.01
ΔR^2		.10
$F_{\Delta R^2}$		224.87
$p_{\Delta R^2}$		<.01

Legenda: β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta; $M1$, $M2$ – grupe prediktora u hijerarhijskoj regresijskoj analizi (modeli); R^2 – ukupni doprinos objašnjenju varijanci; R^2_{adj} – korigirani ukupni doprinos objašnjenju varijanci; F – vrijednost ukupnog F-omjera; ΔR^2 – doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; ** – $p < .01$

Naposlijetku smo t -testovima za nezavisne uzorke testirali hipoteze 3.1, 3.2 i 3.3, odnosno provjerili smo postoje li značajne rodne razlike u stavu, moralnoj normi i namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Kao što je vidljivo u Tablici 5, muškarci i žene značajno se razlikuju u stavu prema hranjenju pretežito biljnom prehranom ($t(480) = 8.25$; $p < .01$), moralnoj normi

$(t(480) = 9.05; p < .01)$ te namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom ($t(480) = 8.49; p < .01$), i to uz velike veličine učinka ($d \geq 0.9$). Razlike su dobivene u smjeru da žene općenito imaju pozitivniji stav, izraženiju moralnu normu i snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Budući da je broj muškaraca u uzorku ($N = 111$) puno manji nego broj žena ($N = 371$), ista je analiza provedena i na uzorku od 111 nasumično odabranih žena i 111 muškaraca, a rezultati su vidljivi u Prilogu D i u skladu su s rezultatima t -testa na većem uzorku žena. Budući da rezultati na skalama ne zadovoljavaju kriterij normalnosti distribucija, proveden je i Mann-Whitneyev U test kao neparametrijska verzija t -testa za nezavisne uzorke. Rezultati su vidljivi u Prilogu E i u skladu su s rezultatima provedenog t -testa.

Tablica 5

Prikaz aritmetičkih sredina i standardnih devijacija ispitivanih varijabli za žene ($N = 371$) i muškarce ($N = 111$) te t -testova ($df = 480$) za usporedbu rezultata po rodu na ispitivanim varijablama.

	M_z (SD)	M_m (SD)	t	d
Stav	5.70 (1.31)	4.39 (1.43)	8.95**	0.95
Moralna norma	5.09 (1.84)	3.29 (1.80)	9.05**	0.99
Namjera	5.24 (2.00)	3.38 (2.11)	8.49**	0.90

Legenda: M_u – aritmetička sredina za cjelokupan uzorak; M_z – aritmetička sredina za žene; M_m – aritmetička sredina za muškarce; SD – standardna devijacija; t – vrijednost t -testa; ** – $p < .01$; d – vrijednost Cohenovog d (indikator veličine učinka)

Rasprava

Ovim smo istraživanjem htjeli provjeriti pretpostavke originalne teorije planiranog ponašanja u kontekstu odabira pretežito biljne prehrane, ali i ispitati doprinos moralne norme kao dodatnog prediktora, budući da naše ciljno ponašanje ima i moralnu komponentu. Osim toga, htjeli smo provjeriti dobivaju li se očekivane rodne razlike u stavu, moralnoj normi i namjeri i na hrvatskom uzorku.

Provođenjem hijerarhijske regresijske analize potvrdili smo prvu hipotezu, odnosno pokazali kako se teorija planiranog ponašanja uspješno može koristiti i u kontekstu pro-okolišnog

ponašanja, odnosno u predviđanju namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Dobiveno je kako pozitivniji stav, povoljnija subjektivna norma (veća razina podrške iz okoline) te veća percipirana bihevioralna kontrola predviđaju snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Ta tri prediktora zajedno objašnjavaju 69% varijance namjere, pri čemu su sve tri varijable značajni prediktori, a najveći samostalni doprinos ima stav. Najmanji samostalni doprinos ima subjektivna norma, što je u skladu s nalazima meta-analize McEachana i sur. (2011) koja je obuhvatila sva istraživanja koja su testirala teoriju planiranog ponašanja u kontekstu ponašanja povezanih sa zdravljem. Ta je meta-analiza uključivala 30 istraživanja vezanih konkretno uz ponašanja u prehrani te je dobiveno da je teorija planiranog ponašanja najuspješnija u objašnjavanju upravo tih ponašanja (21.2% objašnjene varijance), odnosno namjera (50.3% objašnjene varijance). To je nešto manji postotak objašnjene varijance namjere nego što je dobiveno u našem istraživanju (69%), iz čega bi se moglo zaključiti da je teorija, na našem uzorku, iznimno uspješna u predviđanju namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. U meta-analizi je također dobiveno da su stavovi najbolji samostalni prediktor namjere za većinom ponašanja povezanih sa zdravljem, slijedi percipirana bihevioralna kontrola te naposljetku subjektivna norma kao najslabiji samostalni prediktor. Također je dobiveno kako, u kontekstu ponašanja u prehrani, namjere predviđaju stvarno ponašanje bolje nego u kontekstu dugih ponašanja povezanih sa zdravljem. Slične podatke sazeo je i Ajzen (2015) uz jednu iznimku. Kada je ciljno ponašanje bilo hranjenje zdravom prehranom (što dijeli mnogo karakteristika s našim ciljnim ponašanjem), pokazalo se kako je najbolji samostalni prediktor namjere percipirana bihevioralna kontrola (Conner i sur., 2002).

Osim kao ponašanje vezano za zdravlje, naše ciljno ponašanje može biti klasificirano i kao pro-okolišno ponašanje. Harland i suradnici (1999) bavili su se testiranjem teorije planiranog ponašanja u kontekstu pro-okolišnih ponašanja, između ostalog i u kontekstu smanjenja konzumacije mesa. U njihovom je istraživanju kombinacija stava, subjektivne norme i percipirane bihevioralne kontrole objasnila 47% varijance namjere za smanjenjem konzumacije mesa, a uvođenje moralne norme u model objasnilo je dodatnih 10% varijance, jednako kao i u našem istraživanju. Pokazalo se kako su, sukladno našim nalazima, stav i moralna norma najbolji samostalni prediktori namjere za smanjenjem konzumacije mesa. I ostala istraživanja pokazuju kako uvođenje moralne norme može značajno povećati prediktivnost modela u kontekstu pro-okolišnih ponašanja, i to tako da povoljnija moralna norma (jači osjećaj moralne obveze) predviđa

snažniju namjeru za pro-okolišnim ponašanjem (Bosnjak i sur. 2005; Manstead, 1999). Time smo potvrdili i drugu hipotezu, odnosno pokazali kako moralna norma ima inkrementalnu prediktivnu valjanost, odnosno značajno doprinosi objašnjavanju varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, povrh stavova, subjektivne norme i percipirane bihevioralne kontrole. I nakon uvođenja moralne norme u model, svi prediktori zadržali su svoju značajnost, pri čemu je moralna norma bila najbolji samostalni prediktor, a sveukupno su uspjeli objasniti čak 79% varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Toliki doprinos moralne norme ukazuje na to da je glavni pokretač pro-okolišnog ponašanja izbjegavanje očekivanih neugodnih emocija uzrokovanih suprotstavljanjem vlastitim moralnim principima ili težnja ugodnim emocijama uzrokovanih „činjenjem prave stvari“ (Arvola i sur., 2008).

Provedbom *t*-testa potvrdili smo i hipoteze 3.1, 3.2 i 3.3, odnosno ustanovili kako se muškarci i žene značajno razlikuju u stavu prema hranjenju pretežito biljnom prehranom, moralnoj normi povezanoj s istim, te namjeri za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Sukladno rezultatima mnogih istraživanja, žene imaju općenito pozitivniji stav, izraženiju moralnu normu te snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom (De Backer i sur, 2020; Kubberød i sur., 2002; Prättälä i sur., 2007; Rothgerber, 2013; Ruby i Heine, 2011). Muškarci češće imaju negativnije stavove prema vegetarijancima, rjeđe sami postaju vegetarijanci te češće smatraju kako zdrava i raznovrsna prehrana podrazumijeva redovitu konzumaciju mesa (Breadsworth i sur. 2002; Modlinska i sur. 2020).

Muškarci i žene koriste različite strategije opravdavanja konzumacije mesa. Muškarci češće negiraju životinjsku patnju, smatraju životinje nižom vrstom, koriste religijske ili zdravstvene argumente u korist konzumacije mesa te vjeruju da je ljudima suđeno da jedu životinje (Rothgerber, 2013). U tom kontekstu žene imaju izraženiji osjećaj moralne obveze budući da češće razmišljaju o dobrobiti životinja i ekološkim pitanjima, zagovaraju proizvodnju hrane koja minimizira životinjsku patnju te kupuju namirnice koje su proizvedene na održive načine (Breadsworth i sur. 2002; Kruise, 1999; Lea i Worsley, 2003; Ruby, 2012).

Prema Rothgerberu (2013), ta se razlika između muškaraca i žena može objasniti povezivanjem jedenja mesa (pogotovo crvenog) sa maskulinim osobinama poput virilnosti, dominacije, agresije i moći. Slično tome, Fürst (1994; prema Kubberød i sur., 2002) tvrdi kako je za identitet muškaraca centralnija hrana koju jedu, dok je za identitet žena centralnija hrana koju

ne jedu. Prema De Backeru i sur. (2020), što se muškarci više identificiraju s netradicionalnim oblicima maskulnosti manje su privrženi mesu, imaju pozitivnije stavove prema vegetarijancima i jaču namjeru za smanjenjem konzumacije mesa. Dakle, točnije je reći da su različiti stavovi i namjere prema jedenju mesa uvjetovani stupnjem identifikacije s tradicionalnom maskulinom ulogom, nego što su produkt bioloških spolnih razlika.

Doprinosi, ograničenja i smjernice za buduća istraživanja

Bitno je razmotriti nedostatke i ograničenja ovog istraživanja kako bi se u budućnosti ova tema mogla istražiti na još kvalitetniji način. Prvo se ograničenje tiče načina prikupljanja sudionika. Uzorkovanje metodom snježne grude je pristran način prikupljanja sudionika budući da odabir nije slučajan i nemaju svi članovi populacije jednaku šansu za sudjelovanjem. Kao što se može i vidjeti u Tablici 1, većina je sudionika visoko obrazovana, rane odrasle dobi te barem prosječnog socioekonomskog statusa što ne odražava pravo stanje u populaciji.

Drugo se ograničenje tiče načina prikupljanja podataka. Online anketiranje ima nekoliko poznatih mana, uključujući potencijalne tehničke poteškoće, kojih je vjerojatno bilo i u ovom istraživanju budući da su neki sudionici prijavili nemogućnost otvaranja poveznice. Točne posljedice potencijalnih tehničkih poteškoća ispitivačima su nepoznate, ali vjerojatno uključuju odustajanje određenog broja sudionika od ispunjavanja upitnika. Nadalje, prikupljanje podataka putem online upitnika onemogućava uvid u ozbiljnost sudionika prilikom rješavanja, što može dovesti do provođenja analize na nevaljanim podacima. Osim toga, odsutnost ispitivača prilikom ispunjavanja upitnika smanjuje mogućnost dodatnih pojašnjenja uputa i pojedinih čestica, što može dovesti do nevaljanog rješavanja upitnika.

Sljedeći nedostatak tiče se samog upitnika. Naime, korišteni upitnik nije konstruiran prema Ajzenovim (2002) smjernicama, već je preuzet iz sličnog istraživanja. Međutim, istraživanje iz kojeg je preuzet (Bosnjak i sur., 2005) bavilo se ciljnim ponašanjem koje se znatno razlikuje od našeg, a prema Ajzenovim uputama, čestice bi trebale biti formirane na temelju salijentnih uvjerenja vezanih uz specifično ponašanje (Ajzen, 2002). Prije provođenja sljedećeg ovakvog istraživanja preporuča se nanovo konstruirati upitničke mjere prema Ajzenovim uputama.

Nadalje, kriterij u našem istraživanju bila je namjera za ponašanje, a ne stvarno ponašanje, te je u daljnjim istraživanjima potrebno ispitati jačinu povezanosti namjere sa stvarnim ponašanjem, ali i provjeriti odnos mjerenih konstrukata prilikom predviđanja ponašanja. Bilo bi korisno pokušati predvidjeti stvarno ponašanje na temelju namjera koristeći longitudinalni nacrt, čime bi se dobio uvid u potencijalne promjene u mjerenim varijablama tijekom vremena.

Naposlijetku, uzevši u obzir rodne razlike u mjerenim konstruktima, trebalo bi provesti dvije odvojene hijerarhijske regresijske analize i provjeriti je li odnos među prediktorima jednak kod muškaraca i žena, budući da značajnost pojedinih prediktora ima različite praktične implikacije. Također bi bilo korisno provesti naprednije statističke analize, poput strukturalnog modeliranja, čime bi se mogao dobiti bolji uvid u odnose među uključenim varijablama te potencijalne moderacijske i medijacijske učinke.

Budući da je smanjenje konzumacije životinjskih proizvoda jedan od mogućih, ali i nužnih puteva ka održivijoj budućnosti, bilo bi korisno osmisliti i uvesti intervencije s ciljem poticanja stanovništva na postepeno uvođenje promjena u vlastitu prehranu. Kako bi te intervencije bile što učinkovitije, bilo je potrebno istražiti na koje aspekte bi one trebale ciljati. Upravo je to korist ovoga i ovakvih istraživanja kojima bi se trebala posvetiti veća pažnja. Budući da su rezultati pokazali kako su moralne norme i stavovi najbolji prediktori namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, potencijalne intervencije bi se mogle usmjeriti na osvještavanje i educiranje stanovništva o ekološkoj krizi, načinu funkcioniranja prehrambene industrije te etičkim pitanjima vezanim uz tretiranje životinja. Još jedan doprinos ovog istraživanja jest potvrda primjenjivosti proširene teorije planiranog ponašanja na ovakav tip pro-okolišnog ponašanja. Osim toga, ovo istraživanje može služiti kao smjernica novim i kvalitetnijim istraživanjima, budući da ih na ovu temu nedostaje.

Zaključak

Prvi istraživački problem bio je testirati pretpostavke originalne teorije planiranog ponašanja u kontekstu odabira pretežito biljne prehrane, odnosno ustanoviti mogu li stavovi, subjektivna norma i percipirana bihevioralna kontrola predvidjeti namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. Drugi problem bio je ispitati inkrementalnu prediktivnost moralne norme kao dodatnog prediktora namjere, a treći identificirati rodne razlike u stavu, moralnoj normi i namjeri.

Kao odgovor na prvi istraživački problem dobiveno je da stav, subjektivna norma i percipirana bihevioralna kontrola zajedno objašnjavaju 69% varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom, pri čemu su sve tri varijable bile značajni prediktori, a najveći samostalni doprinos imali su stavovi.

Kao odgovor na drugi istraživački problem dobiveno je da moralna norma ima inkrementalnu valjanost povrh ranije navedena tri prediktora, a ovakav prošireni model objašnjava ukupno 79% varijance namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom. I u proširenom modelu, svi su prediktori zadržali značajnost, a najveći samostalni doprinos pokazala je moralna norma. Ti rezultati pokazuju kako je u ovom kontekstu prikladno i poželjno koristiti proširenu teoriju planiranog ponašanja.

Kao odgovor na treći istraživački problem pokazano je da žene imaju značajno pozitivnije stavove, izraženiju moralnu normu te snažniju namjeru za hranjenjem pretežito biljnom prehranom nego muškarci.

Literatura

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Ajzen, I. (2002). Constructing a TPB questionnaire: Conceptual and methodological considerations.
- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior 1. *Journal of applied social psychology*, 32(4), 665-683. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2002.tb00236.x>
- Ajzen, I. (2006). Constructing a theory of planned behavior questionnaire.
- Ajzen, I. (2015). Consumer attitudes and behavior: the theory of planned behavior applied to food consumption decisions. *Italian Review of Agricultural Economics*, 70(2), 121-138.
- Armitage, C. J. i Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. *British journal of social psychology*, 40(4), 471-499. <https://doi.org/10.1348/014466601164939>
- Arvola, A., Vassallo, M., Dean, M., Lampila, P., Saba, A., Lähteenmäki, L. i Shepherd, R. (2008). Predicting intentions to purchase organic food: The role of affective and moral attitudes in the Theory of Planned Behaviour. *Appetite*, 50(2-3), 443-454. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.09.010>
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American psychologist*, 37(2), 122. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>
- Beardsworth, A., Bryman, A., Keil, T., Goode, J., Haslam, C. i Lancashire, E. (2002). Women, men and food: the significance of gender for nutritional attitudes and choices. *British Food Journal*. 104(7), 470-491. <https://doi.org/10.1108/00070700210418767>
- Beck, L. i Ajzen, I. (1991). Predicting dishonest actions using the theory of planned behavior. *Journal of research in personality*, 25(3), 285-301. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(91\)90021-H](https://doi.org/10.1016/0092-6566(91)90021-H)
- Bosnjak, M., Tuten, T. L. i Wittmann, W. W. (2005). Unit (non) response in web-based access panel surveys: An extended planned-behavior approach. *Psychology & Marketing*, 22(6), 489-505. <https://doi.org/10.1002/mar.20070>
- Cassia, R., Nocioni, M., Correa-Aragunde, N. i Lamattina, L. (2018). Climate change and the impact of greenhouse gasses: CO₂ and NO, friends and foes of plant oxidative stress. *Frontiers in plant science*, 9, 273. <https://doi.org/10.3389/fpls.2018.00273>

- Conner, M., Norman, P. i Bell, R. (2002). The theory of planned behavior and healthy eating. *Health psychology, 21*(2), 194. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.21.2.194>
- De Backer, C., Erreygers, S., De Cort, C., Vandermoere, F., Dhoest, A., Vrinten, J. i Van Bauwel, S. (2020). Meat and masculinities. Can differences in masculinity predict meat consumption, intentions to reduce meat and attitudes towards vegetarians?. *Appetite, 147*, 104559. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.104559>
- Faletar, I. (2018). *Usporedba teorije planiranog ponašanja i teorije aktiviranja normi na primjeru ponašanja potrošača ekoloških prehrambenih proizvoda*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Fishbein, M. i Ajzen, I. (2011). *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. Psychology press. <https://doi.org/10.4324/9780203838020>
- Flynn, J., Slovic, P. i Mertz, C. K. (1994). Gender, race, and perception of environmental health risks. *Risk analysis, 14*(6), 1101-1108. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1994.tb00082.x>
- Fraser, G. E., Welch, A., Luben, R., Bingham, S. A. i Day, N. E. (2000). The effect of age, sex, and education on food consumption of a middle-aged english cohort— EPIC in East Anglia. *Preventive Medicine, 30*, 26–34 <https://doi.org/10.1006/pmed.1999.0598>
- Godin, G. i Kok, G. (1996). The theory of planned behavior: a review of its applications to health-related behaviors. *American journal of health promotion, 11*(2), 87-98. <https://doi.org/10.4278/0890-1171-11.2.87>
- Gorsuch, R. L. i Ortberg, J. (1983). Moral obligation and attitudes: Their relation to behavioral intentions. *Journal of personality and Social Psychology, 44*(5), 1025. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.5.1025>
- Gossard, M. H. i York, R. (2003). Social structural influences on meat consumption. *Human Ecology Review, 10*(1), 1–9.
- Goudie, A. S. (2018). *Human impact on the natural environment*. John Wiley & Sons.
- Harland, P., Staats, H. i Wilke, H. A. (1999). Explaining proenvironmental intention and behavior by personal norms and the Theory of Planned Behavior 1. *Journal of applied social psychology, 29*(12), 2505-2528. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00123.x>
- Judge, M. i Wilson, M. S. (2019). A dual-process motivational model of attitudes towards vegetarians and vegans. *European Journal of Social Psychology, 49*(1), 169-178. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2386>
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.

- Kruse, C. R. (1999). Gender, views of nature, and support for animal rights. *Society and Animals*, 7(3), 179–198. <https://doi.org/10.1163/156853099X00077>
- Kubberød, E., Ueland, Ø., Rødbotten, M., Westad, F. i Risvik, E. (2002). Gender specific preferences and attitudes towards meat. *Food Quality and Preference*, 13(5), 285-294. [https://doi.org/10.1016/S0950-3293\(02\)00041-1](https://doi.org/10.1016/S0950-3293(02)00041-1)
- le Cessie, S., Goeman, J. J. i Dekkers, O. M. (2020). Who is afraid of non-normal data? Choosing between parametric and non-parametric tests. *European journal of endocrinology*, 182(2), E1-E3. <https://doi.org/10.1530/EJE-19-0922>
- Lea, E. i Worsley, A. (2003). Benefits and barriers to the consumption of a vegetarian diet in Australia. *Public health nutrition*, 6(5), 505-511.
- Lewis, S. L. (2006). Tropical forests and the changing earth system. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 361(1465), 195-210. <https://doi.org/10.1098/rstb.2005.1711>
- Li, X., Wong, W., Lamoureux, E. L. i Wong, T. Y. (2012). Are linear regression techniques appropriate for analysis when the dependent (outcome) variable is not normally distributed?. *Investigative ophthalmology & visual science*, 53(6), 3082-3083. <https://doi.org/10.1167/iovs.12-9967>
- Manstead, A. S. (1999). The role of moral norm in the attitude-behavior relation. U: *Attitudes, behavior, and social context*, (str. 11-30). Psychology Press.
- McEachan, R. R. C., Conner, M., Taylor, N. J. i Lawton, R. J. (2011). Prospective prediction of health-related behaviours with the theory of planned behaviour: A meta-analysis. *Health psychology review*, 5(2), 97-144. <https://doi.org/10.1080/17437199.2010.521684>
- Meule, A. i Vögele, C. (2013). The psychology of eating. *Frontiers in psychology*, 4, 215.
- Modlinska, K., Adamczyk, D., Maison, D. i Pisula, W. (2020). Gender differences in attitudes to vegans/vegetarians and their food preferences, and their implications for promoting sustainable dietary patterns—a systematic review. *Sustainability*, 12(16), 6292. <https://doi.org/10.3390/su12166292>
- Myers, D. (2003). The social psychology of sustainability. *World Futures: The Journal of General Evolution*, 59(3-4), 201-211. <https://doi.org/10.1080/02604020310133>
- Poore, J. i Nemecek, T. (2018). Reducing food’s environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360(6392), 987-992.
- Prättälä, R., Paalanen, L., Grinberga, D., Helasoja, V., Kasmel, A. i Petkeviciene, J. (2007). Gender differences in the consumption of meat, fruit and vegetables are similar in Finland and the

- Baltic countries. *European Journal of Public Health*, 17(5), 520-525. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckl265>
- Rimal, A. P. (2002). Factors affecting meat preferences among American consumers. *Family Economics and Nutrition Review*, 14(2), 36-43.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., ... i Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(7263), 472-475.
- Rosenfeld, D. L. i Tomiyama, A. J. (2021). Gender differences in meat consumption and openness to vegetarianism. *Appetite*, 166, 105475. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2021.105475>
- Rothgerber, H. (2013). Real men don't eat (vegetable) quiche: Masculinity and the justification of meat consumption. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(4), 363. <https://doi.org/10.1037/a0030379>
- Rozin, P. (1996). Towards a psychology of food and eating: From motivation to module to model to marker, morality, meaning, and metaphor. *Current Directions in Psychological Science*, 5(1), 18-24. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772690>
- Ruby, M. B. i Heine, S. J. (2011). Meat, morals, and masculinity. *Appetite*, 56(2), 447-450. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.01.018>
- Ruby, M. B. (2012). Vegetarianism. A blossoming field of study. *Appetite*, 58(1), 141- 150. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.09.019>
- Schwartz, S. H. i Tessler, R. C. (1972). A test of a model for reducing measured attitude-behavior discrepancies. *Journal of Personality and social Psychology*, 24(2), 225. <https://doi.org/10.1037/h0033365>
- Siegrist, M. i Hartmann, C. (2019). Impact of sustainability perception on consumption of organic meat and meat substitutes. *Appetite*, 132, 196-202. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2018.09.016>
- Smith, P., Martino, D., Cai, Z., Gwary, D., Janzen, H., Kumar, P., ... i Smith, J. (2008). Greenhouse gas mitigation in agriculture. *Philosophical transactions of the royal Society B: Biological Sciences*, 363(1492), 789-813. <https://doi.org/10.1098/rstb.2007.2184>
- Song, M., Fung, T. T., Hu, F. B., Willett, W. C., Longo, V. D., Chan, A. T. i Giovannucci, E. L. (2016). Association of animal and plant protein intake with all-cause and cause-specific mortality. *JAMA internal medicine*, 176(10), 1453-1463.
- Spinelli, S., Dinnella, C., Tesini, F., Bendini, A., Braghieri, A., Proserpio, C., ... i Monteleone, E. (2020). Gender differences in fat-rich meat choice: Influence of personality and attitudes. *Nutrients*, 12(5), 1374

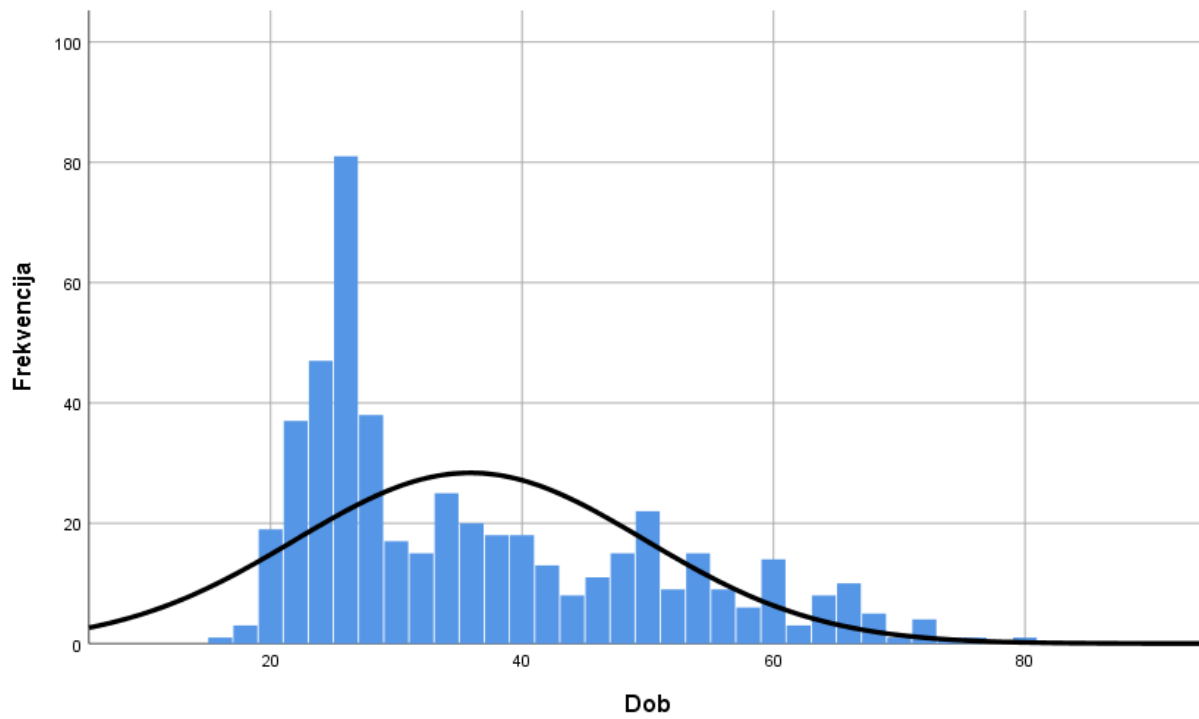
- Tilman, D. i Clark, M. (2014). Global diets link environmental sustainability and human health. *Nature*, 515(7528), 518-522. <https://doi.org/10.1038/nature13959>
- Turaga, R. M. R., Howarth, R. B. i Borsuk, M. E. (2010). Pro-environmental behavior: Rational choice meets moral motivation. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1185(1), 211-224. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.05163.x>
- Tuso, P. J., Ismail, M. H., Ha, B. P. i Bartolotto, C. (2013). Nutritional update for physicians: plant-based diets. *The Permanente Journal*, 17(2), 61.

Prilozi

Prilog A

Slika 3

Grafički prikaz distribucije ispitanika po dobi ($M = 35.87$; $SD = 13.92$; $N = 495$).

Prilog B

Tablica 6

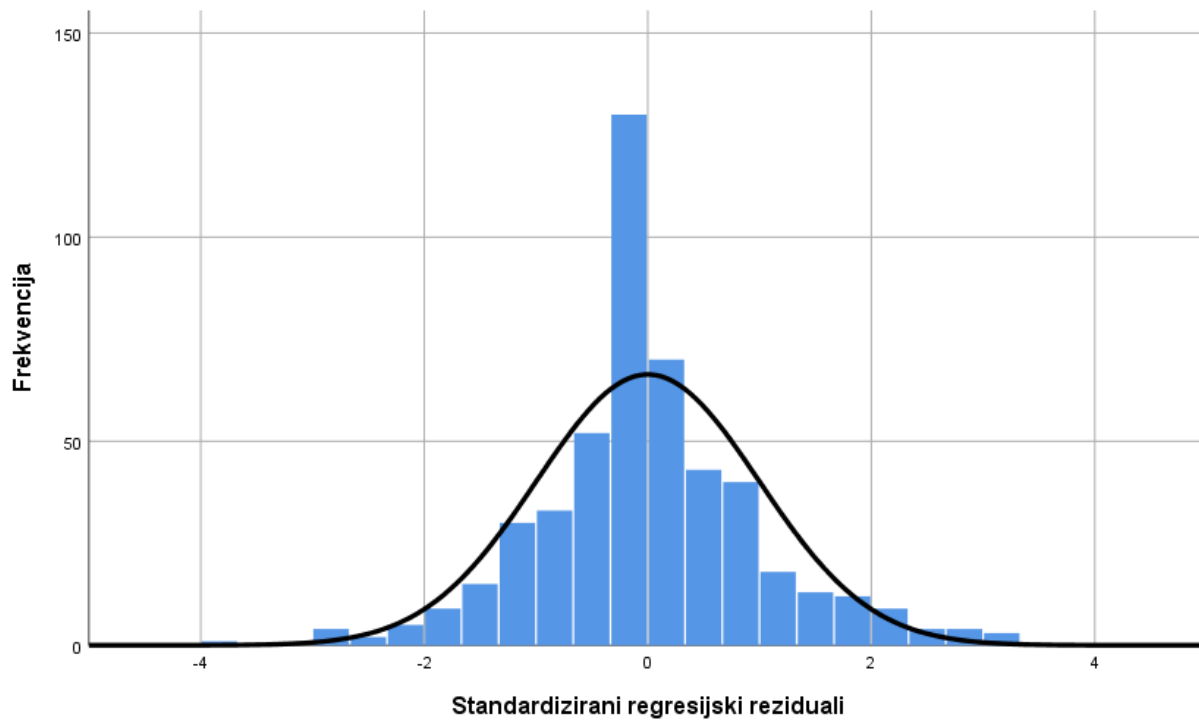
Prikaz Spearmanovih koeficijenata korelacije između varijabli korištenih u istraživanju (N = 497).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Stav	1					
2. Subjektivna norma	.22**	1				
3. Percipirana bihevioralna kontrola	.62**	.09*	1			
4. Moralna norma	.71**	.26**	.55**	1		
5. Spol	-.36**	-.02	-.25**	-.37**	1	
6. Namjera	.81**	.26**	.67**	.82**	-.36**	1

Legenda: * – $p < .05$; ** – $p < .01$; rod kodiran kao $\check{Z} = 1$, $M = 2$

Slika 4

Grafički prikaz frekvencija standardiziranih regresijskih reziduala za kriterij namjere za hranjenjem pretežito biljnom prehranom (N = 497).

Prilog D

Tablica 7

Prikaz aritmetičkih sredina i standardnih devijacija ispitivanih varijabli za nasumični uzorak 111 žena te originalni uzorak 111 muškaraca ($N_u = 222$), te t-testova ($df = 220$) za usporedbu rezultata po rodu na ispitivanim varijablama.

	M_u (SD)	$M_{\bar{z}}$ (SD)	M_m (SD)	t	d
Stav	5.00 (1.54)	5.61 (1.38)	4.39 (1.43)	6.46**	0.87
Moralna norma	4.21 (2.01)	5.14 (1.76)	3.29 (1.80)	7.74**	1.04
Namjera	4.29 (2.23)	5.19 (1.96)	3.38 (2.11)	6.62**	0.89

Legenda: M_u – aritmetička sredina za cjelokupan uzorak; $M_{\bar{z}}$ – aritmetička sredina za žene; M_m – aritmetička sredina za muškarce; SD – standardna devijacija; t – vrijednost t-testa; ** – $p < .01$; d – vrijednost Cohenovog d (indikator veličine učinka)

Prilog E

Tablica 7

Prikaz prosječnog ranka žena (N = 371) i muškaraca (N = 111) u ukupnom uzorku (N = 482) te rezultata Mann-Whitney testa za usporedbu ispitivanih varijabli po rodu.

	<i>Mean Rank (ž)</i>	<i>Mean Rank (m)</i>	<i>Mann – Whitney U</i>	<i>p</i>
Stav	268.92	149.86	10418.50	<0.001
Moralna norma	269.64	147.43	10149.00	<0.001
Namjera	268.39	151.62	10614.00	<0.001

Legenda: ž - žene; m - muškarci; p - vjerojatnost